

УДК 332.1

DOI:10.24144/2078-1431.2021.1(26).180-187

Віталій Герзанич,
кандидат економічних наук, доцент

Едіна Шебеишень,
аспірантка
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ: ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ

У статті акцентовано на важливості сільських територій для розвитку агропромислового виробництва України. Окреслено багатокритеріальний, системний, структурний, територіальний, просторовий підходи до трактування сутності поняття «сільська територія». Виокремлено та охарактеризовано основні функції, які виконують сільські території. Виділено ознаки сільської території як природно-господарської системи. Наведено авторське визначення категорії «сільська територія» відповідно до системного підходу.

Ключові слова: сільська територія, агропромислове виробництво, сільське господарство, система.

The article emphasizes the importance of rural areas for the development of agro-industrial production of Ukraine. Multicriteria, systemic, structural, territorial, spatial approaches to the interpretation of the essence of the concept of «rural area» are outlined. The main functions performed by rural areas are singled out and characterized. Features of the rural area as a natural economic system are highlighted. The author's definition of the category «rural area» according to the system approach is given.

Key words: rural area, agro-industrial production, agriculture, system.

Агропромислове виробництво відіграє вирішальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки, а особливо – сільське господарство. Його обов'язковою умовою є відтворення трудових та земельних ресурсів, яке неможливе без стійкого розвитку сільських територій. Українська сільська місцевість характеризується унікальним природним, історичним, економічним, демографічним потенціалом, що здатен забезпечити високий рівень життя населення та досягнення сталого розвитку.

У літературних джерелах є багато наукових праць, присвячених проблематиці сільських територій. Цю тематику досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: В. Єрмоленко [4], М. Ільїна [6], Л. Лисенко [8], О. Павлов [10], П. Саблук [15], А. Старостіна [17], Н. Хомюк [18], В. Юрчишин [19], К. Ешлі, С. Максвел [13]. Незважаючи на велику кількість публікацій, чимало питань залишаються дискусійними і вимагають подальших наукових пошуків. Головною метою статті є узагальнення теоретичних підходів та розкриття сутності поняття «сільська територія», виокремлення її

особливостей і найважливіших функцій.

Україна є одним із провідних виробників сільськогосподарської продукції в світі, що дозволяє забезпечити не лише потреби внутрішнього ринку, а й успішно експортувати продовольство та сільськогосподарську сировину. Частка експорту продукції аграрного сектору у загальному експорті країни становить 44,2% [5, с. 49].

На думку науковців В. Готри та М. Ігнатко, «агропромислове виробництво України є складовою національного господарства та виступає єдиною цілісною виробничо-економічною системою, що об'єднує низку сільськогосподарських, промислових, науково-виробничих і навчальних галузей, спрямованих на одержання, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції. За своїм складом та структурою агропромисловий комплекс відрізняється від інших міжгалузевих комплексів і визначає соціально-економічний розвиток країни, рівень життя населення, продовольчу безпеку та забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною» [3, с. 16].

Аграрна сфера вважається драйвером економічного зростання нашої країни та донорською галуззю української економіки. Агропромислове виробництво значною мірою залежить від рівня розвитку сільських територій, що вимагає детального розгляду їх особливостей та розкриття сутності категорії «сільська територія».

У наукових джерелах зустрічається багато дефініцій цього терміну. Для формулювання авторського визначення поняття «сільська територія» вважаємо за необхідне використати методичку А. Старостіної, суть якої полягає у виявленні спільного та відмінного у визначеннях [17, с.7].

Науковці В. Прушківський та В. Колесников виділяють п'ять підходів до визначення терміну «сільська територія» [13, с. 128]:

1. Багатокритеріальний підхід. Представники зазначеного підходу для визначення категорії «сільська територія» використовують кілька критеріїв. Наприклад, М. Барановський у своєму тлумаченні поєднує територіальний, поселенський, комплексний, адміністративний та виробничий підходи [1, с. 22].

Представниками багатокритеріального підходу серед іноземних науковців є К. Ешлі та С. Максвел, які під поняттям «сільська територія» розуміють:

- місця, для яких характерна невисока заселеність;
- середовище, в якому домінують гори, ліси, поля, пасовища;
- територія, на якій більшість населення зайнята в сільському господарстві;
- поселення з низькою густиною (близько 5 – 10 тис. осіб);
- місцевість, для якої характерна невисока ціна на землю;
- місцевість, де слабо розвинена інфраструктура та високі трансакційні витрати [13, с.130].

2. Системний підхід. Представники цього підходу розуміють під сільськими територіями систему. Наприклад, П. Саблук [14, с. 22], О. Павлов [10, с. 32], О. Положаєнко, С. Марченко [12, с. 150] стверджують, що сіль-

ські території є поліфункціональними системами. П. Саблук зазначає, що «сільська територія являє собою історично сформований елемент поселенської мережі, що поєднує організаційну і функціональну сукупність селищ, сіл, хуторів, односімейних та інших жилих утворень, які знаходяться під юрисдикцією сільських (селищних) рад» [15, с. 4-18].

3. Структурний підхід. Прихильники названого підходу розглядають сільські території крізь призму їх структури, частин, елементів, функціональних одиниць. До прикладу, один із представників – науковець С. Молчаненко під сільською територією розуміє утворення, елементами якого є економічна, екологічна та соціальна складові [9].

Науковий інтерес становить підхід В. Юрчишина, який вважає, що сільська територія має складну та багатофункціональну природну, соціально-економічну і виробничо-господарську структуру [19, с. 4, 6, 7].

4. Територіальний підхід. Цей підхід є одним із найпопулярніших серед українських та іноземних науковців, в яких сільські території асоціюються із географічним утворенням, територією, місцевістю поза містом. Представниками такого підходу є В. Славов, О. Коваленко [16, с. 69], Л. Лисенко [8, с. 13], які виокремили три складові сутності сільських територій – зміст, явище і результат.

5. Просторовий підхід. Прихильники цього підходу описують сільські території як простір – економічний, географічний, земний, ознаками якого є населення та економічні ресурси. О. Белевят [2, с. 6], М. Поленкова [11, с. 275], В. Єрмоленко [4, с. 7] вважають, що на цих територіях проживає населення, яке займається сільським господарством. На думку М. Ільїної [6], для сільської території характерна багатофункціональність, оскільки вона є утворенням, яке має ресурсну основу для багатофункціонального виробництва, а не лише для сільського господарства.

Розглянувши та проаналізувавши основні підходи до визначення терміну «сільська територія», вважаємо найбільш доцільним саме системний, відповідно до якого сільські території характеризуються цілісністю, автономністю, структурністю, ієрархічністю, стійкістю. Такої ж думки дотримуються В. Прушківський та В. Колесников, які подають таку дефініцію: «сільська територія – це просторова біо-еколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують і проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб» [13, с. 130].

Такої ж думки дотримується і М. Хомюк, яка під сільською територією розуміє просторову соціально-економічну систему, сформовану на території за містом, для якої характерна взаємодія та взаємозалежність таких її складових, як природничі, соціально-трудові, фінансово-інвестиційні, екологічні, матеріально-технічні, й вона формується під впливом різноманітних внутрішніх і зовнішніх чинників [18, с.118].

Категорія «сільська територія» як система розглядається і в Інформаційному звіті про діяльність Національного наукового центру «Інститут

аграрної економіки». У звіті зазначається, що сільська територія – сформована історично системна сукупність, що поєднує в собі територіально-функціональну та адміністративно-територіальну належність щодо формування відповідних умов праці і проживання населення та забезпечення продовольчої безпеки країни [7].

Науковець О. Павлов виокремлює такі ознаки сільських територій:

1. Сільська територія є сегментом простору в його фізичному, біотичному та антропогенному вимірах, тобто фізична територія, в межах якої існують і розвиваються представники рослинного, тваринного світу і людина як біосоціальна істота.

2. Сільська територія є руральною (від англ. rural – сільський) частиною території, яка розміщена у просторі. На думку О. Павлова, вона наділена властивістю множинної додатковості з огляду на її природу. Наприклад, у використанні їх ресурсного потенціалу, в першу чергу землі, сама природа робить вибір, впливаючи на характеристику рельєфу, сталість або несталість ландшафтної рівноваги.

3. Сільські території мають специфічні просторові критерії: географічне розташування, площу, конфігурацію, людність, протяжність, компактність, кліматичні умови, щільність, особливості ландшафту, що відіграють певну роль у їх функціонуванні [10].

Сільські території виконують ряд народногосподарських функцій: виробничу, соціально-демографічну, культурно-етнічну, рекреаційну, політичну, екологічну (табл. 1).

Таблиця 1. Основні функції сільських територій

1. Виробнича	Полягає у задоволенні потреб суспільства в продовольстві, сировині, продукції лісового господарства.
2. Соціально-демографічна	Полягає у відтворенні сільського населення, забезпеченні сільського господарства та інших галузей економіки людськими ресурсами.
3. Культурно-етнічна	Полягає у збереженні самобутніх національних мов та культури, народних традицій, звичаїв, обрядів, фольклору, досвіду ведення господарства і освоєння природних ресурсів.
4. Рекреаційна	Полягає у створенні умов для відновлення здоров'я та відпочинку міського і сільського населення
5. Політична	Полягає в тому, що сільська територія є опорою стабільності в суспільстві, найбільш однорідною, консервативною і толерантною частиною суспільства.
6. Екологічна	Полягає у підтримці та збереженні екологічної рівноваги в агробіоценозах і на всій території країни, утриманні заповідників, заказників, національних парків

На рис. 1 наводимо основні ознаки сільських територій відповідно до системного підходу.

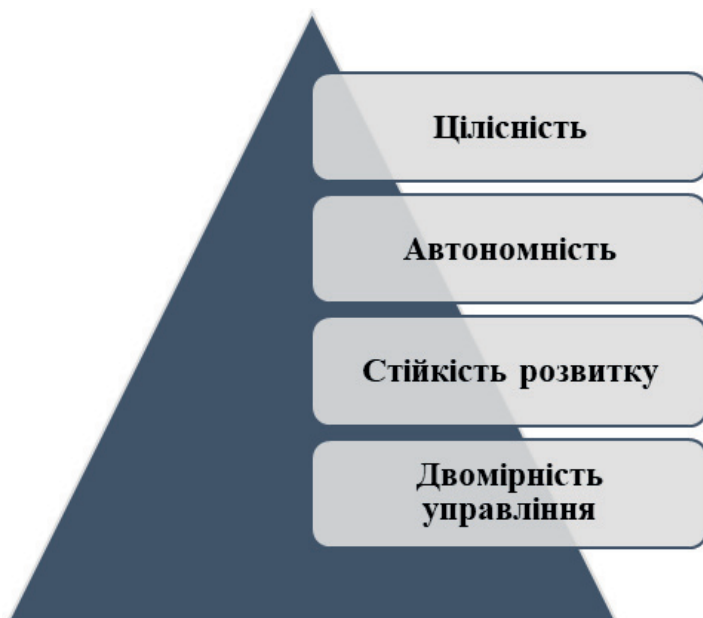

Рис. 1. Основні ознаки сільської території як природно-господарської системи

Отже, підсумовуючи викладене вище, пропонуємо розглядати сільську територію як складну соціально-економічну систему, що характеризується автономністю, цілісністю, двомірністю управління, стійким розвитком, яка виконує виробничу, соціально-демографічну, культурно-етнічну, рекреаційну, політичну, екологічну функції та знаходиться поза урбанізованими центрами.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток сільських територій є запорукою економічного зростання нашої країни, адже впливає на агропромислове виробництво. Аналіз дефініцій терміну «сільська територія» дозволив виділити п'ять підходів, серед яких виокремлюємо системний. Відповідно до системного підходу під сільською територією розуміємо автономну та цілісну соціально-економічну систему, що знаходиться поза урбанізованими центрами й виконує виробничу, культурну, рекреаційну, екологічну та політичну функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський М. Сільські території України: рівень розвитку, трансформаційні зміни, концепції реформування. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»: зб. наук. праць. 2011. Ч. 1, Вип. 163. С. 19 – 25.
2. Белевят О. А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Белевят О. А. ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. Миколаїв, 2010. 20 с.

3. Готра В.В., Ігнатко М.І. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. Випуск 1(7). 2017. С. 16-21.
4. Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7490/1/10evm.pdf>
5. Ігнатко М. І. Особливості інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2018. Вип. 2(52). С.49-52.
6. Ільїна М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття «сільські території» для потреб рекреаційної сфери. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kamprodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_metodologichni_zasadi_viznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreacijnoi_sferi/59-1-0-940
7. Інформаційний звіт про діяльність Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» за 2008 рік. К. : ЮНЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. 100 с.
8. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія». *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. 2009. № 2 (38). С. 12 – 15.
9. Молчаненко С. А. Обеспечение устойчивого развития сельских территорий на основе повышения занятости населения : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / С. А. Молчаненко. Ставрополь, 2013. 23 с.
10. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 360 с.
11. Поленкова М. Наукові підходи до визначення економічного змісту категорії «сільська територія». *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія «Економічні науки». 2011. № 4 (54). С. 272 – 277.
12. Положаєнко О. В. Сутність поняття «сільські території» та його визначення в юридичній літературі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Т. 1. Вип. 3. С. 149 – 151.
13. Прушківський В. Г., Колесников В. І. Теоретичні підходи до визначення сільських територій. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 127-132.
14. Реформування соціальної сфери села : організаційно-методичні засади / за ред. П. Т. Саблука. К. ІАЕ УААН, 2000. 475 с.
15. Саблук П. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21 – 23.
16. Славов В. П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 9. С. 68 – 71.
17. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). URL: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Nature_and_practical_application_of_the_economic_concepts_and_categories_construction_method_gobalisation_and_business_risk_are_used_as_concept_example_13920.pdf
18. Хомюк Н. Л. Особливості формування категорії «сільські території». *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. №17 (2). С. 117-120.
19. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 3-10.

REFERENCES

1. Baranovskyi, M. (2011). Silski terytorii Ukrainy: riven rozvytku, transformatsiini zminy, kontseptsii reformuvannia [Rural areas of Ukraine: level of development, transformational changes, concepts of reform]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho univ-*

- sytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia «*Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes*»: zb. nauk. prats - *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series "Economics, Agricultural Management, Business": Coll. Science, 163,19 – 25* [in Ukrainian].
2. Beleviat, O. A. (2010). Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok silskykh terytorii v umovakh tranzytyvnoi ekonomiky [Socio-economic development of rural areas in a transitive economy]. Extended abstract of candidate`s thesis. Mykolaiv [in Ukrainian].
  3. Hotra, V.V., & Ihnatko, M.I. Teoretychni osnovy upravlinnia innovatsiinym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy [Theoretical bases of management of innovative development of agro-industrial production of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia Ekonomika - Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economics series. Vypusk, 1(7), 16-21* [in Ukrainian].
  4. Yermolenko, V. M. Osoblyvosti formuvannia katehorii «stalyi rozvytok silskykh terytorii» [Features of formation of the category «sustainable development of rural areas»]. Retrieved from <http://elibrary.nubip.edu.ua/7490/1/10evm.pdf> [in Ukrainian].
  5. Ihnatko, M. I. (2018). Osoblyvosti innovatsiinoi diialnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy [Features of innovative activity in agro-industrial production of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Ekonomika» - Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics Series, 2(52), 49-52* [in Ukrainian].
  6. Iliina, M. Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia poniattia «silski terytorii» dlia potreb rekreatsiinoi sfery [Theoretical and methodological principles of defining the concept of «rural areas» for the needs of the recreational sphere]. Retrieved from http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_metodologichni_zasadi_vyznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreatsijn_ji_sferi/59-1-0-940 [in Ukrainian].
  7. *Informatsiynyi zvit pro diialnist Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut ahrarnoi ekonomiky» za 2008 rik [Information report on the activities of the National Research Center «Institute of Agrarian Economics» for 2008]*. K.: YuNTs «Instytut ahrarnoi ekonomiky» [in Ukrainian].
  8. Lysenko, L. (2009). Do vyznachennia poniattia «silska terytoriiia». [To define the concept of “rural area”]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia : zb. nauk. prats - Actual problems of public administration: a collection of scientific papers, № 2 (38), 12 – 15* [in Ukrainian].
  9. Molchanenko, S. A. (2013). Obespechenye ustoichyvoho razvytyia selskykh terrytorii na osnove povysheniya zaniatosti naseleniia [Ensuring sustainable development of rural areas based on increasing employment of the population]. *Extended abstract of candidate`s thesis. Stavropol* [in Russian].
  10. Pavlov, O. I. (2006). *Silski terytorii Ukrainy: istorychna transformatsiia paradyhmy upravlinnia [Rural areas of Ukraine: historical transformation of the management paradigm]*. Odesa : Astroprynt [in Ukrainian].
  11. Polenkova, M. (2011). Naukovi pidkhody do vyznachennia ekonomichnoho zmistu katehorii «silska terytoriiia» [Scientific approaches to determining the economic content of the category «rural area»]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky» - Bulletin of Chernihiv State Technological University. Economic Sciences Series, 4 (54), 272 – 277* [in Ukrainian].
  12. Polozhaienko, O. V. (2013). Sutnist poniattia «silski terytorii» ta yoho vyznachennia v yurydychnii literature [The essence of the concept of “rural areas” and its definition in the legal literature]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu - Scientific Bulletin of Kherson State University, T. 1, 3, 149 – 151* [in Ukrainian].
  13. Prushkivskyi, V. H., & Kolesnykov, V. I. (2014). Teoretychni pidkhody do vyznachennia silskykh terytorii [Theoretical approaches to the definition of rural areas]. *Problemy ekonomiky - Problems of the economy, 4, 127-132* [in Ukrainian].

14. Sabluka, P. T. (Eds.). (2000). *Reformuvannia sotsialnoi sfery sela: orhanizatsiino-metodychni zasady* [Reforming the social sphere of the village: organizational and methodological principles]. K. IAE UAAN. [in Ukrainian].
15. Sabluk, P. (2006). Rozvytok silskykh terytorii – zaporuka vidrozhennia ahrarnoi Ukrainy [Rural development is the key to the revival of agrarian Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky – Bulletin of Agricultural Science*, 5, 21 – 23 [in Ukrainian].
16. Slavov, V. P. (2007). Ekonomiko-enerhetychna systema staloho rozvytku silskykh terytorii. *Visnyk ahrarnoi nauky - Bulletin of Agricultural Science*, 9, 68 – 71 [in Ukrainian].
17. Starostina, A. *Sutnist ta praktychne zastosuvannia metodyky konstruiuvannia katehorialnoho aparatu ekonomichnoi nauky (na prykladi poniat «hlobalizatsiia» ta «pidpriemnytskyi ryzyk»)* [The essence and practical application of the methodology of constructing the categorical apparatus of economics (on the example of the concepts of “globalization” and “entrepreneurial risk”)]. Retrieved from http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Nature_and_practical_application_of_the_economic_concepts_and_categories_construction_method_gobalisation_and_business_risk_are_used_as_concept_example_13920.pdf [in Ukrainian].
18. Khomiuk, N. L. (2018). Osoblyvosti formuvannia katehorii «silski terytorii» [Features of the formation of the category «rural areas»]. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - International economic relations and the world economy*, 17 (2), 117-120 [in Ukrainian].
19. Yurchyshyn, V. V. (2005). Silski terytorii yak systemo utvoriuiuchi faktory rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky [Rural areas as system-forming factors in the development of the agricultural sector of the economy]. *Ekonomika APK - Economics of agro-industrial complex*, 3, 3-10 [in Ukrainian].